

Олеся Дзира

ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ У КАНАДІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті проаналізовано та схарактеризовано напрями й результати діяльності Союзу українців самостійників, а також похідних від нього організацій. Визначено роль Союзу в ліберальному русі українців Канади в період між двома світовими війнами.

Ключові слова: Союз українців самостійників, ліберальний рух, громадські організації української діаспори Канади.

Важливим етапом формування української діаспори став другий етап імміграції 1919–1939 рр. Українські іммігранти, що прибули до Канади, фактично створили підґрунтя для формування соціальних і суспільних структур, заклали матеріальну базу. Ця високоосвічена, патріотична імміграція значною мірою надала діаспорі специфічної ідеологічної (національно-патріотичної) цілеспрямованості.

Вивченням ліберально спрямованих громадських організацій у Канаді насамперед займалися представники наукових кіл діаспори. Перелік і види діяльності цих організацій можна знайти в дослідженні М. Марунчака [5]. Так, зокрема, у його праці «Нація в боротьбі за своє існування: 1932 і 1933 в Україні і діаспорі» [6] простежується ставлення громадських організацій Канади до Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. У ній детально змальовано дії Союзу українців самостійників (далі — СУС) поряд з іншими об'єднаннями Канади. Програма, ідеї та шляхи досягнення мети СУС викладено у дослідженні П. Лазаровича [4], який був членом цієї організації. Тому його робота є цінною і як джерело, оскільки автор наводить у ній власні оцінки та обґрунтування місця і спрямованості СУС у проукраїнському русі діаспори Канади. Ще один із членів Союзу В. Бур'яник висвітлив у своїй розробці значення та ідеологічне підґрунтя СУС для української справи в Канаді [15]. З точки зору прихильника СУС, громадський активіст пояснив розбіжності між Союзом українців самостійників та іншими товариствами в діаспорі. Один із засновників СУС Ю. Стечишин репрезентував у своїй студії «Між українцями в Канаді» [12] передумови та причини появи СУС, його ідейне підґрунтя. Діяльність СУС на шляху до консолідації всіх національних сил діаспори в Конгрес українців Канади проаналізовано в статті О. Геруса [2, 115–152]. Вченим описано конкуренцію між ліберальними та націоналістичними об'єднаннями в Канаді, їхні спроби співпраці.

Характеристику дій СУС і тотожних до нього угруповань подають прокомуністично налаштовані науковці. Точка зору одного з них представлена у роботі «Правнуки погані: українські націоналісти в Канаді» [13]. Окремого ретельного дослідження вимагають причини й спірні питання, що перешкоджали СУС та іншим проукраїнським товариствам об'єднатись у боротьбі з інтернаціональним блоком.

Метою статті є визначення ролі Союзу українців самостійників у ліберальному русі українців Канади та його досягнень у царині боротьби за здобуття незалежності України.

Завданням статті — схарактеризувати місце СУС серед інших ліберальних організацій Канади; окреслити цілі та напрями діяльності СУС; показати шляхи досягнення Союзом поставлених завдань.

Ліберальних рух українців у Канаді зародився ще на початку ХХ ст. Його вияви ми простежимо в діяльності першого україномовного часопису в Канаді — «Український голос». Цей рух, разом зі своїм періодичним виданням, висунув твердження про будівництво української освіти, культури в діаспорі власними силами. Під впливом цих ідей у Канаді постають такі інститути, як бурса ім. А. Коцка, Інститут ім. П. Могили, Інститут ім. М. Грушевського та інші. Вони стають осередками поширення ліберальних ідей. На своїх народних з'їздах інститути підтримували ініціативу та активність громадських діячів і визначали напрями руху у справі єднання українців діаспори на патріотичних засадах. Утворення української православної церкви в Канаді також було пов'язане з діяльністю ліберально налаштованих громадських активістів.

З часом назріло питання створення загальноканадської проукраїнської організації. Це було реалізовано з ініціативи керівництва Інституту ім. М. Грушевського та Інституту ім. П. Могили. Так постає Союз українців самостійників, котрий був формально покликаний до життя постановою Загального народного з'їзду в Едмонтоні

в грудні 1927 р., який скликав Інститут ім. М. Грушевського. Ця постанова була наново затверджена з'їздом, організованим Інститутом ім. П. Могили у м. Саскатун. Творцями української ідеї були вчителі в школах, викладачі в інститутах, кореспонденти в періодичних виданнях, які поряд з освітньою та журналістською роботою долучались до громадського життя діаспори і намагались втілити свої задуми за допомогою Союзу українців самостійників.

М. Стечишин, один із ініціаторів заснування СУС, влучно схарактеризував причини появи цього об'єднання: «Союз українців самостійників заснувався для тіснішого об'єднання українського народу в Канаді ... Союз українців самостійників кличе всіх українців до об'єднання на чисто українським ґрунті, вважаючи, що тільки таке об'єднання може допровадити український нарід до досягнення його найвищих національних ідеалів, між якими на першій місці стоять збудовання Самостійної української держави» [11, 7]. Цю думку підтримали І. Рурик, В. Свистун, о. С. Савчук (адміністратор консисторії УГПЦ), Я. Арсенич, М. Стечишин (редактор «Українського голосу») і генерал В. Сікевич (колишній емісар Української Народної Республіки в Угорщині). Народження Союзу означало закінчення організаційного процесу серед ліберально налаштованої спільноти в Канаді, який почався від діяльності українських двомовних вчителів і «Українського голосу» та продовжився заснуванням Інституту ім. П. Могили, створенням православної церкви і проведенням щорічних народних з'їздів [2, 123–124].

Саме представники ліберального руху в Канаді першими почали вживати терміни «українець», «український». У програмі СУС такий вибір назви було обґрунтовано тим, що має бути «самостійність одиниці, організації, народу, самостійність думки і діла, самостійність в справах політичних, економічних та релігійних» [10, 3]. До складу СУС входили Товариство українських самостійників, Союз українців Канади, Союз української молоді Канади та Союз Народних Домів. Управа СУС складалась з виборних членів та делегатів від цих угруповань. Іншими словами, довкола СУС були зібрані організації та установи, які в релігійному відношенні були пов'язані з Українською греко-православною церквою. Першим головою СУС був В. Свистун, чільними членами — Ю. Стечишин, С. Савчук, Т. Гуменюк, В. Буряник, Я. Арсенич, В. Кудрик та інші.

Цілі й напрями діяльності СУС простежуються з його статуту, до якого вносились зміни в 1930 і 1938 роках та результати щорічних з'їздів. Першочерговими намірами СУС були: об'єднати всіх канадців українського походження на базі канадського громадянства; зберегти й підтримати українську мову і культуру

в Канаді; підняти статус канадських українців у суспільній, економічній і політичній сферах життя країни [15, 13]. Хоча Союз і не висловлював жодних партійних чи релігійних упереджень при обранні до лав своїх членів, його прихильність все ж була на боці Української греко-православної церкви. Офіційним органом СУС було проголошено «Український голос». СУС завжди стояв на демократичних принципах, підтримував представництво Української Народної Республіки в екзилі, а в канадській політиці був прихильником Ліберальної партії [5, 63–64]. Вважаючи Канаду за ново придбану вітчизну для українців, СУС закликав останніх до виконання громадянських обов'язків перед нею. Безперечно, Союз українців самостійників вбачав найвищу ціль українського народу у здобутті незалежності України в її етнографічних межах і висловлювався проти федерації з її безпосередніми сусідами. У своєму ставленні до УРСР СУС рішуче засуджував «сурогат під іменем радянської або совітської республіки, якою управляють москалі безпосередньо з Москви, або посередно через своїх ставлеників в Харкові». Також зазначалося, що СУС своє «становище до українських партій в Європі ... буде узалежнювати від сего, на скільки воно буде згідне з ідеалом самостійної української держави і чесної самостійної політичної думки» [10, 3–4]. В. Свистун написав реферат «Наша ідеологія», де пояснював позицію СУС щодо політичної ситуації в Україні: «Ми можемо нині піддержувати одну партію в Старім краю, а завтра другу, коли нині одна, а завтра друга, будуть переводити в життя ту саму державну політику, яку наша честь, як українців, що стремлять до самостійної України, нам наказує піддержувати. Нашою найважливішою ціллю в українській політиці є здобуття самостійної української держави. Для нас не важне, чи та держава буде республікою чи монархією. Державний лад буде такий, який найкраще відповідатиме тамошнім обставинам, в залежності також від часу, коли держава така буде творитись» [9, 9–10]. Отже, інтереси держави СУС ставив вище за партійні. Він виступав проти партійної конкуренції в час вирішення питання здобуття самостійності України і за співпрацю з усіма об'єднаннями, що підтримували його ідеї.

З програми Союзу також видно ставлення його членів до Канади: «Уважаючи Канаду за нову прибрану вітчизну українців, СУС закликає українців, щоби як горожане сего краю брали як найбільшу участь у всіх справах сего краю, користаючи зі своїх горожанських прав і привілеїв, і сповняючи свої горожанські обов'язки» [10, 3]. СУС активно запрошував на лекції до Канади таких визначних українців, як проф. О. Бочковський, полк. В. Кедровський, колишній інспектор армії УНР, ген. В. Сікевич

та ін. Саме завдяки діяльності СУС у Канаді вийшла друком перша історія України англійською мовою, написана проф. Д. Дрошенком [5, 64–65]. Крім того, на запрошення СУС, він також начитував курси з української історії та літератури в 1937 і 1938 рр. у Канаді. Союзом українців самостійників були організовані курси з українознавства, підготовані визначними членами Подебрадської академії спеціально для канадських студентів. Дохід з цих курсів допомагав функціонувати академії [4, 18–19].

СУС швидко включився у проукраїнський рух у Канаді й поступово розширював коло своїх прихильників і напрями діяльності. Він активно змагався з лівими силами за вплив на формування суспільної думки українців у Канаді. Організація проводила мітинги протесту в містах Вінніпег, Саскатун та Едмонтон, засуджуючи сталінський терор у Радянській Україні. Відділи СУС також були у Британській Колумбії, Онтаріо та Квебеку [2, 125].

Реакцією СУС на «польський терор в Галичині» стала зустріч В. Свистуна та І. Рурика (представників організації) з прем'єр-міністром Р. Бенетом. Її метою було звернути увагу уряду на те, «що українці вислали петицію до Ліги Націй і просити, щоб канадійський уряд додав своїм впливом ваги тій петиції» у справі українців під Польщею («Український голос» за 25 березня 1931 р.) [7, 1]. 29 березня 1931 р. заходами СУС було відкрито Інформаційне бюро в Лондоні. Його керівником призначили В. Кисілевського, який займався питанням українсько-польських відносин. Деяко пізніше таке бюро було відкрито й у Женеві. Канадський парламент виніс на обговорення проблему взаємин українців з поляками. Було вирішено, що представники від Канади до Ліги Націй будуть боротись за встановлення справедливості в цій ситуації (про це можна прочитати в «Українському голосі» за 13 травня 1931 р.; 20 травня 1931 р.) [1, 283–285]. Завдяки старанням СУС, а також інших організацій, на розгляд Ліги Націй була представлена петиція, підписана 60 послами англійського парламенту в справі становища українського народу під Польщею. Ліга Націй засудила ставлення Польщі до України перед цілим світом [4, 7–8].

У 1932–1933 рр. в Україні лютував голод, штучно створений радянською владою. Зрозуміло, що тема голодомору не афішувалась в УРСР, але була відкрита в еміграційній пресі. У Канаді в таких ліберальних періодичних виданнях, як «Український голос», «Канадійський фермер» публікувались листи постраждалих від голодомору. Так, у номері «Українського голосу» за 30 серпня 1933 р. читаємо: «Нема хужої смерти, як умирати з голоду. Умираючий, що попав, то тягне до рота. З перва сильно пухне, а потім падає у велике безсилля і у великім мученню умирає ...

Наш почти увесь куток вимер від голоду і самі почти чоловіки. Словом ужас великий. Їдять люди людей, матері їдять своїх дітей, а далі як буде не знаю» (назва статті «Жертви голоду в большевицькому краю»). Упродовж вересня, жовтня, листопада і грудня в «Українському голосі» лунали заклики до проведення протестних віч і підписання резолюцій до офіційних державних представників Канади та інших державних установ.

Комуністичні організації в Канаді не визнавали голодомору серед своїх співвітчизників. З Кремля всім осередкам комуністичного товариства «Український робітничо-фермерський дім» в кінці січня 1933 р. було розіслано таємну інструкцію під назвою «Розгорнімо ударний наступ на жовтоблакітників». У згаданій інструкції наказувалось «вирвати трудящих з-під впливу жовтоблакітників», вступати в пронаціональні організації та налаштовувати рядових членів проти проводу, зривати антибільшовицькі мітинги. Ліберальні часописи розкритикували ці інструкції й оприлюднили наміри комуністів у Канаді. Крім висвітлення й засудження голодомору в пресі, в діаспорі проходили протестні віча. Перші такі заходи відбулися 25 лютого в Саскатуні і 25 березня в Геффордї. До них долучились широкі кола громадськості. На мітингах було ухвалено резолюції, що засуджували діяльність комуністичних організацій і їхню реакцію на страшні події в Україні. Третє антибільшовицьке віче відбулось 2 квітня в Саскатуні за участі ліберальних, націоналістичних і консервативних організацій. Подібні збори проходили в Торонто 5 квітня, у Віндзорі — 25 червня, в Монреалі — 6 липня.

13 вересня СУС за підписами М. Стечишина, голови, та В. Барицького, секретаря, видав відозву до громадян, у якій закликав: «Нам треба протестувати, треба прилучити свій голос протесту до голосів наших братів в Старім краю і на еміграції в Європі. Союз українців самостійників кличе усе українське громадянство до протестаційної акції. Устроюймо протестаційні віча в кожній місцевості в Канаді, де жие хоч найменший гурток українців. Піднесім такий сильний голос протесту, щоби цілий світ нас почув і держави, які хочуть нав'язати взаємини з Советським Союзом, здержалися, а держави, які навязали взаємини давнійше, щоби їх зірвали в ім'я цивілізації і людяности» («Український голос» за 13 вересня 1933 р.). Стараннями СУС у м. Вінніпег 17 вересня відбулось масове віче. У резолюціях, ухвалених на цьому зібранні, знову підтверджувалось, що московський уряд свідомо нищить український народ. Натовп з комуністів висміював віче з викриками, що в Україні голодують ті, хто не хоче працювати. З преси довідуємось, що з ініціативи СУС подібні мітинги

проходили в Скептоні, Ешвилі, Кловерлифі, Ледвині, Давфіні, Ангусвілі, Сілвері — в провінції Манітоба, в Глен Елдер, Леді-Лейк, Красному, Норквеї, Еллов Кріку, Марліні та ін. — в провінції Саскачеван, в Едмонтоні, Стрию, Редвеї, Кеппоні, Калгарі та ін. — в провінції Альберта [6, 36–38, 41–48, 91, 118, 136].

Як бачимо, Союз українців самостійників активно долучився до протестних віч у Канаді у відповідь на голодомор в Україні. Союз був звичайно й ініціатором багатьох з них, а також укладачем відозв до уряду Канади. Він інформував про геноцид в Україні не тільки кола представників діаспори, а й світову громадськість.

У міжвоєнний період представники ліберального руху в діаспорі активно поширювали ідеї боротьби за самостійну й суверенну Україну. Одним із засобів досягнення цього була публікація статей у пресі й видавання брошур, таких як «Союз українців самостійників: принципи і програма» (Вінніпег, 1928, 43 с.), Свистун В. «Нова хвиля червоного терору на Україні» (Вінніпег, 1930, 30 с.), Стечишин М. «Союз українців самостійників в Канаді і об'єднання українського народу» (Вінніпег, 1933, 37 с.), Лазарович П. «Національно-культурні завдання українців в Канаді» (Вінніпег, 1937, 15 с.). Спеціально видавали й розсилали англійські книги з метою ознайомлення визначних осіб та політиків з українською справою.

Важливу інформативну працю виконував Союз через звіти, реферати та обговорення в англійських клубах, товариствах, політичних та наукових організаціях. Наприклад, ще в 1933 р. перед членами Королівського інституту міжнародних справ у Лондоні було зачитано реферат про українське питання в Європі. Таких виступів у Канаді відбувалось багато, про що свідчать слова члена СУС П. Лазаровича: «Мені самому доводилося виступати не менш, як 20 разів, за останніх 10–15 літ в англійських товариствах з рефератами про українське питання. Знаю, що подібні виступи робили: Василь Свистун, Мирослав Стечишин, Юліан Стечишин (голови СУС), о. прот. С. В. Савчук, посол І. Р. Соломон, Т. Гуменюк, В. Буряник, посол Н. В. Бачинський та багато інших» [4, 18].

Наміри членів СУС та кроки з популяризації проукраїнських ідей у діаспорі Канади видно, наприклад, з резолюцій з'їздів наприкінці 1934 р. у Саскатуні та Едмонтоні. На з'їздах у грудні 1936 р. у містах Едмонтон та Вінніпег було ухвалено резолюцію із закликом до консолідації українських національних організацій у Канаді. А в резолюції від 2 січня 1938 р., прийнятій у Вінніпегу, зазначалося: «Ми заявляємо свою повну солідарність з цією визвольною боротьбою і прирікаємо помагати в ній всіми своїми матеріальними та моральними засобами...

Ввиду того жаліємо, що є намагання деяких осіб, чи політичних груп перенести наше громадянство на канадійський ґрунт боротьбу за те, який має бути політичний устрій у майбутній українській державі, або яка партія, чи особа має в ній мати провід, бо вважаємо, що ці питання можуть і мусять бути вирішені в першій мірі волею автотонного населення українських земель» [4, 8–9, 16]. Хоча члени СУС, як видно з цієї цитати, не хотіли наполягати на встановленні якогось певного державного устрою в майбутній незалежній Україні, вони все ж старалися формувати думку співвітчизників у діаспорі у ліберальному ключі, відкидаючи націоналістичні ідеї та конфліктуючи з проводом націоналістів.

Союз українців самостійників привітав постання Карпатської України на своєму з'їзді в грудні 1938 р. В «Українському голосі» було опубліковано серію статей на цю тему. Побачила світ і брошура під назвою «Німці та Україна» [3], де українців застерігали від німецьких імперіалістичних інтересів. Коли почали розгортатись події в Карпатській Україні, в Канаді виникла величезна кількість місцевих комітетів (часто незалежно від СУС) для збору фондів на допомогу закарпатським українцям. Ще напередодні вищеописаних подій, у вересні 1938 р., Український Народний Дім, що був найстаршою суспільно-культурною організацією Вінніпегу, зініціював організацію громадського протестного комітету як реакцію на руйнування поляками православних церков на Холмщині. СУС також був представлений у цьому комітеті. У листопаді 1938 р. Т. Ферлей, колишній депутат до Манітобського парламенту, від імені Українського Народного Дому (який співпрацював з СУС) заснував Комітет допомоги рідному краю. Завданням цього комітету було збирати та розподіляти кошти для Карпатської України, а також переконати Оттаву поставити українське питання на порядок денний на міжнародній арені. Комітет включав СУС, Братство українців католиків (*дали* — БУК) та низку місцевих об'єднань, таких як Читальня Просвіти та Взаємна поміч. Діяльність комітету була досить успішною. З ним було зібрано декілька тисяч доларів для Карпатської України. У Саскатуні діяв Репрезентаційний комітет українців Канади, створений представниками Українського національного об'єднання. В його організації взяв участь і місцевий відділ СУС, на відміну від комітету у Вінніпегу, де Українське національне об'єднання (*дали* — УНО) не було допущене до співпраці [2, 137–139]. В Едмонтоні також було сформовано Комітет допомоги Карпатській Україні. Головою комітету став тодішній голова СУС, а касиром — о. Є. Грицина. До нього увійшли представники Союзу гетьманців-державників, УНО,

БУК і СУС. Комітет проіснував до часу ліквідації Карпатської України. Ним було проведено 17 масових віч у місті Едмонтоні й колоніях і зібрано близько 6 тис. доларів на підтримку самостійності Карпатської України. Комітет вів також роз'яснювальну роботу для урядів Канади, Британії, Франції, Італії, Німеччини й Польщі, яким розсилав резолюції з питань про право українців на самоуправу, телеграми з протестами проти переслідувань українського населення в польській державі [4, 19–20].

Проукраїнський рух у Канаді був представлений не лише Союзом українців самостійників і тотожними до нього організаціями, а й угрупованнями націоналістичного спрямування, які також ратували за самостійність України, але мали ідеологічні розбіжності з СУС. Націоналізм членів СУС був народницьким і помірним його видом, у той час як Українська стрілецька громада (далі — УСГ) підтримувала «інтегрований» націоналізм. СУС був тісно пов'язаний з канадським демократичним процесом, концепцію якого європейські націоналісти відкидали на користь авторитарної як вищої форми політичного устрою. Січові стрільці принесли з собою до Канади відчуття політичної гіркоти за поразку у визвольних змаганнях 1917–1921 рр. і звинувачували в цьому лібералів. Націоналісти відчували себе в Канаді тимчасовими емігрантами, що перебували там до настання кращих часів на Батьківщині. Тому їх заклики були радикальніші, а дії активніші. Ліберали ж вже почали ототожнювати себе з постійними жителями діаспори. Войовничий запал націоналістів вони не підтримували і схилились до більш стриманих, зручних для канадського уряду методів розв'язання нагальних проблем [2, 127–128]. Як писав член СУС П. Лазарович, дії націоналістів є «антидемократичними і запереченням особистої волі людини і нації» [4, 15]. СУС ніколи не був частиною будь-якої політичної партії чи організації в Європі. Його провід перебував виключно в Канаді й не виконував вказівок із закордону. УНО ж виконувало низку завдань, переданих йому від ОУН. У діаспорі діяло також Братство українців католиків, позиції якого щодо політики Канади були однаковими з орієнтирами СУС. Однак його члени сповідували різні національні ідеології (серед них були також ліберали) і більшість своїх рішень приймали після їх узгодження з католицькими ієрархами. Оскільки СУС підтримував Українську греко-православну церкву, то конфліктів між ним важко було оминути [15, 21–23]. Спільні дії були неможливі й із консервативним угрупованням Союз гетьманців-державників.

Однак націоналісти не втрачали надії на співпрацю з лібералами. Європейський провід ОУН почав переговори з лідерами СУС.

В. Свистун був готовий розглянути запити ОУН. Проте брати Стечишини наполягали на незалежності СУС від європейських організацій. Перша зустріч трьох представників СУС — о. С. Савчука, Ю. Стечишина та В. Свистуна — з полковником Є. Коновальцем відбулась у Нью-Йорку в травні 1929 р. Наступна пройшла у червні 1929 р. у Вінніпегу під час поїздки полковника по Західній Канаді. На переговорах лідери СУС, М. Стечишин, П. Войценко, Я. Арсенич, В. Бур'яник і Н. Бачинський, показали свою зацікавленість у контролі ОУН антисусівської поведінки УСГ, а не у вступі до ОУН. Коновалець пообіцяв своє посередництво у вирішенні їхніх конфліктів. Але на безпосередній зустрічі двох організацій це так і не вдалось зробити. СУС так і не уклав угоди з ОУН. Адвокат Я. Арсенич так виклав позицію СУС у цьому питанні: «Ми, в Канаді, можемо допомагати українській справі тільки в межах нашого канадського чи британського громадянства. Міжнародна ситуація могла б скластися так, що вороги України були б на тому боці, що й Британія. Однак така ситуація не може ніколи змінити нашої лояльності до Канади і Британської Імперії» («Український голос», 17 жовтня 1933 р.). А коли Коновалець попросив у СУС про регулярну щомісячну субсидію в розмірі 500 доларів для підтримки діяльності ОУН, більшість членів СУС втратила інтерес до співпраці. Та Свистун і надалі підтримував контакти з ОУН і в січні 1931 р. надіслав голові цієї організації конфіденційний меморандум, де накреслив умови СУС для підготовчої роботи у справі об'єднання. У ці умови входили зміна тактики ОУН у визвольній боротьбі й відмова від саботажу та терору, а також визнання за СУС статусу представництва ОУН у Канаді. Це вимагало поставити УСГ під контроль СУС. Але, зрозуміло, що для ОУН було неприйнятним змінювати ідеологію та тактику. У січні 1932 р. емісар ОУН у Канаді Р. Сушко усно повідомив СУС про відкинення меморандуму [2, 128–130]. Отже, суперечності між Союзом українців самостійників та Українською стрілецькою громадою так і не було вирішено. Їхнє протистояння продовжилось і при формуванні Українського національного об'єднання.

У результаті внутрішніх розбіжностей між членами СУС В. Свистун припинив свою діяльність як президент цього об'єднання. У 1930-х роках о. С. Савчук, адміністратор консисторії УГПЦ, почав применшувати традиційну роль СУС у справах церкви, але разом з тим не хотів втрачати його життєво необхідної підтримки. В. Свистун, як захисник світської влади над церквою, вступив у конфлікт з о. Савчуком. У 1935 р. він програв боротьбу й був підданий остракізмові тією ж православною церквою, яку допоміг створити. У 1938 р. колишній

голова СУС вступив до УНО, стверджуючи, що ця організація стала тим, чим був СУС під його керівництвом. На його думку, в УНО діяли справжні патріоти («Український голос», 16 липня 1938 р.) [2, 134–135]. Перехід Свистуна до УНО ще більше посилив полемічну війну між «Українським голосом» і «Новим шляхом» (органом УНО), конфлікт між лібералами та націоналістами, що продовжував роз'єднувати дії проукраїнського блоку в Канаді.

Цим користувались комуністи, які всі проукраїнські організації вважали націоналістичними, а СУС тим угрупованням, що підтримувало «недобитки петлюрівщини» [13, 138]. На жаль, спільна ворожість проукраїнських організацій до комунізму не була достатньою для їх згуртування в міжвоєнний період.

Невід'ємною частиною СУС став Союз українок Канади (далі — СУК), витоки якого ідуть ще від товариства ім. О. Кобилянської, заснованого в 1923 р. при Народному Домі у Саскатуні. Очолювала це товариство Х. Кононенко. Разом з деякими членами товариства «Могилянки» при Інституті ім. П. Могили вони створили Тимчасовий комітет жіночої секції із С. Стечишиною, М. Мадюк, Т. Кройтер, М. Гринюк, Д. Яндою та ін. А вже цей комітет організував Союз українок Канади. Перша управа СУК складалась з О. Свистун, С. Стечишиної, Г. Романович, М. Мадюк, О. Савчук, Д. Янди. За рік вони створили понад 20 відділів у Саскачевані, Манітобі, Альберті, Онтаріо. Очолювали союз у різні періоди до Другої світової війни, крім уже згаданих, О. Свистун і С. Стечишиної, Д. Янда, М. Ткачук, А. Рурик. У 1934 р. керівництво союзу перемістилось зі Саскатуна до Едмонтону. СУК вже на початку своєї діяльності став активно займатись вихованням молодого покоління в проукраїнському дусі, роботою в рідних школах, матеріальною підтримкою народних установ, веденням сторінок в «Українському голосі», підтриманням зв'язків з тотожними міжнародними й українськими організаціями [5, 85–86]. Членкині допомагали при організації рідної та недільної шкіл, театральних вистав, концертів, співпрацювали з аматорсько-співацькими гуртками. З нагоди храмових свят, Різдва, Пасхи готували святкові вечери, прикрашали храми. Відзначали дні на честь відомих українських письменниць, зокрема О. Кобилянської, Лесі Українки, Н. Кобринської та ін. [8, 3]. Значну увагу звернуло об'єднання на плекання народного мистецтва та заснувало Музей Союзу українок Канади в Саскатуні, з філіями у Вінніпегу, Едмонтоні, Ванкувері й Торонто. Як зазначалось, СУК звернув свою увагу на місце молоді в громадському житті канадської діаспори. У 1927 р. він виніс рішення про організацію товариств молоді під проводом жіночих організацій. Було складено статут і програму

майбутніх товариств. Коли мережа організацій молоді стала поширюватись, у 1931 р. провід над молоддю перебрав Союз українців самостійників, який у тому ж році допоміг оформити Союз української молоді Канади (далі — СУМК). Його провідником став Г. Тижук, а з 1937 р. — І. Данильчук. Поряд діяли «надзирні ради», котрі склались зі старших і більш досвідчених громадських активістів, що спрямовували юнацтво у правильне русло [5, 85–86, 92–93].

Отже, з ініціативи СУС і СУК було створено Союз української молоді Канади. Його головним статутним завданням стало гасло: «Виховувати нашу молодь на свідомих, корисних членів своєї церкви і народу та на добрих горожан Канади». У 1930-х роках за зразком організацій «Січ» і «Пласт» члени СУМК були розбиті на сотні (на 1933 р. ця організація налічувала 50 сотень із загальною кількістю 3000 членів). Вони організовували танцювальні гуртки, змагання молоді, влаштовували спортивні дні, хоріві й театральні виступи [14, 37–38]. СУМК також мав свою окрему сторінку в «Українському голосі».

Завершенням організаційного оформлення українського ліберального руху в Канаді у міжвоєнний період стало створення Союзу українців самостійників, який поєднав у собі низку тотожних об'єднань, таких як Товариство українських самостійників, Союз українок Канади, Союз української молоді Канади та Союз Народних Домів. Цілями й напрямками їх діяльності були: допомога співвітчизникам в Україні у боротьбі за її самостійність; поширення української ідеї в Канаді; боротьба з проявами тоталітаризму в громадських організаціях діаспори. Все це здійснювалось шляхом збору коштів і передаванням їх на Батьківщину, а також потребуючим цього освітнім, релігійним інституціям у Канаді; подання меморандумів до уряду Канади; організації протестних віч на захист національної ідеї; написання публікацій до преси щодо становища українців в Україні та діаспорі, щодо пропагандистської роботи комуністичного блоку українців в Канаді, злочинів більшовиків на теренах УРСР; видання брошур і книг про ліберальний рух у Канаді; проведення курсів з українознавства; начитування лекцій з назрілих питань у тогочасній політичній ситуації в Україні та діаспорі тощо. СУС прагнув залучити до кола своїх прихильників все більше число українців у Канаді й об'єднати під своїм началом всі проукраїнські сили. Питання домінуючої організації в цьому блоці так і не дало можливості діяти спільно та злагоджено з націоналістичними угрупованнями українців у діаспорі в міжвоєнний період, хоч відповідні спроби й мали місце. Все ж єдина мета змогла примирити проукраїнські громадські організації на час створення Конгресу українців Канади.

ДЖЕРЕЛА

1. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991). — Монреаль / М. Боровик. — Оттава : Українська Могилансько-Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. — 485 с.
2. Герус О. В. Консолідація української суспільності в Канаді / О. В. Герус // Життєвий досвід українців у Канаді: рефлексії / ред. кол. О. В. Герус, І. Герус-Тарновецька, С. Ярмусь. — Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1994. — С. 115–152.
3. Кам'янецький М. Німці і Україна: відносини німців до українців в протязу історії / М. Кам'янецький. — Вінніпег : Українська видавнича спілка, 1940. — 83 с.
4. Лазарович П. І. Союз українців самостійників і українська визвольна боротьба / П. І. Лазарович. — Вінніпег : накладом Союзу українців самостійників, 1951. — 32 с.
5. Марунчак М. Г. Історія українців Канади : у 2 т. / М. Г. Марунчак. — Вінніпег : накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1991. — Т. 2. — 512 с.
6. Марунчак М. Г. Нація в боротьбі за своє існування: 1932 і 1933 в Україні і діаспорі / М. Г. Марунчак. — Вінніпег : накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1985. — 143 с.
7. Прем'єр Бенет обіцяє ужити свого впливу в користь українців: петиція представляє, як Польща знехтувала свої зобов'язання // Український голос. — Вінніпег, 1931. — 25 березня (ч. 12). — С. 1.
8. Пропам'ятна книга з нагоди 50-літнього ювілею Союзу українок Канади, відділ «Доньки України». — Монреаль : Союз українок Канади, 1976. — [36] с.
9. Свистун В. Наша ідеологія / В. Свистун // Союз українців самостійників: принципи і програма. — Вінніпег : видано заходом головної езекутиви Союзу українців самостійників в Канаді, 1928. — С. 6–11.
10. Союз українців самостійників: принципи і програма. — Вінніпег : видано заходом головної езекутиви Союзу українців самостійників в Канаді, 1928. — 43 с.
11. Стечишин М. Союз українців самостійників і об'єднання українського народу / М. Стечишин. — Вінніпег : видання Союзу українців самостійників, 1933. — 37 с.
12. Стечишин Ю. Між українцями в Канаді / Ю. Стечишин. — Саскатун : видання Союзу українців самостійників, 1953. — 48 с.
13. Терлиця М. Правнуки погані: українські націоналісти в Канаді / М. Терлиця. — Київ : Радянський письменник, 1960. — 306 с.
14. Фігус-Ралько А. А. Українська Канада / А. А. Фігус-Ралько. — Київ — Вінніпег : Наша культура, 2001. — 142 с.
15. Burianyk W. S. U. S. — its meaning and significance / W. Burianyk. — Toronto : published by Ukrainian Self-relianceleague of Canada, 1967. — 40 p.

Олеся Дзира

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СОЮЗА УКРАИНЦЕВ САМОСТІЙНИКОВ В КАНАДЕ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

В статье проанализированы и охарактеризованы направления и результаты деятельности Союза украинских самостийников, а также производных от него организаций. Определена роль Союза в либеральном движении украинцев Канады в период между двумя мировыми войнами.

Ключевые слова: Союз украинских самостийников, либеральное движение, общественные организации украинской диаспоры Канады.

Olesia Dzyra

ACTIVITY OF UKRAINIAN SELF-RELIANCE LEAGUE OF CANADA DURING INTERWAR PERIOD

The article analyzes and characterizes directions and the results of the activity of the Ukrainian Self-Reliance League of Canada as well as its branches. It determines its role in the liberal movement of the Ukrainians in Canada in the period between the two world wars.

Key words: Ukrainian Self-Reliance League of Canada, liberal movement, public organizations of Ukrainian diaspora of Canada.